

Växt- och miljöavdelningen

Jens Weibull

jens.weibull@jordbruksverket.se

Referensgruppen för odlad mångfald, 2018-11-13

Lokal: Jordbruksverket, Jönköping

Närvarande:

Krister Andersson, Sveriges Pomologiska Sällskap; Carin Bunnvik, Jordbruksverket (ordf.); Ulrika Carlson-Nilsson, NordGen; Bo Gertsson, Lantmännen Lantbruk; Anders Glassel, Statens fastighetsverk (SFV); Åsa Klintborg Ahlklo, SLU/LAPF; Lilly Kristensen, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation; Ulf Nilsson, FOR; Maria Nyman-Nilsson, Fredriksdals museer och trädgårdar; Karin Persson, SLU/Pom; Maja Persson, LRF Trädgård; Jens Weibull, Jordbruksverket (sekr.)

Anmäلت förhinder:

Åsa Ahrland, SLU; Anna Lena Carlsson, Naturvårdsverket; Lennart Nilsson, Riksan-
tikvarieämbetet; Helena Persson, Lunds universitet/Botaniska trädgården; Sanna
Black Samuelsson, Skogsstyrelsen;

1. Öppnande

Enhetschef Carin Bunnvik öppnade mötet och hälsade ledamöterna välkomna till Jordbruksverket, inkl. Åsa Klintborg Ahlklo som adjungerats till mötet.

2. Uppföljning av minnesanteckningarna från vårmötet 2018

Jens gick igenom minnesanteckningarna och noterade följande:

- Pkt 5: arbetet med sammanfattningen av "Pom 20 år" pågår
- Pkt 6: (a) utvärderingen är en särskild punkt på dagordningen, och (b) frågan om att följa upp användarnas syn på Poms växtmaterial diskuteras lämpligen under Dp 5(i) - Förberedelser inför nästa programperiod 2021-2025.

Inga andra synpunkter på minnesanteckningarna fördes fram.

3. Beslutspunkter/yttranden

Inga

4. Avvikelseberättelse

Jens presenterade i en tabell läget för ett antal av delmålen och indikatorerna i programmets strategi, och redogjorde kortfattat för orsakerna. Några av avvikelserna beror sannolikt på bristande återrapportering och aktörerna uppmuntrades att komma in med uppgifter om genomförda insatser och aktiviteter.

En uppdaterad och kommenterad tabell återfinns i bilaga 1.

5. Verksamhetsplanering inför 2019

Närmast i arbetet inför 2019 kommer utvärderingen av programmet för perioden 2016-2018 (se minnesanteckningarna från ROM-3, pkt 6). Jens redogjorde för de kontakter som tagits och kunde meddela följande sammansättning på utvärderingsgruppen:

Matti Wiking Leino, Stockholms universitet
 Ulf Nilsson, FOR
 Helena Persson, Lunds Botaniska Trädgård
 Maja Persson, LRF Trädgård

Bakgrunden till att Matti ingår i gruppen är det faktum att varken Bo Gertsson eller Jan Svensson - som bägge kan sägas representera växtförädlingen - har möjlighet att medverka. Matti, som är docent i genetik vid SLU, har bred erfarenhet av Pom både före, under och efter programmets tillkomst, har varit aktiv inom Föreningen Sesam under flera decennier och var under några år verksam som forskare vid Julita lantbruksmuseum. Han är f.n. verksam vid Institutionen för arkeologi och antikens kultur.

Referensgruppen diskuterade vidare förslaget att genomföra en enkätundersökning bland användarna av Poms växtmaterial. Det beslöts att utvärderingsgruppen själva, och i samarbete med Svenska Kyrkans Arbetsgivarorganisation, utformar och genomför enkäten, och då konsulterar NordGen som har gjort något motsvarande. Bo framhöll att det är viktigt att enkätens syfte görs tydligt.

Jordbruksverket fortsätter nu förberedelserna för utvärderingen, och Jens förde fram att några intervjuer, t.ex. med representanter för regeringskansliet, också kan bli aktuella att genomföra.

6. Information

- i. Aktörsrunda (korta sammanfattningar)
 - **Friluftsmuseerna** (Maria): den torra sommaren orsakade stora problem, och ställer nu krav på en policyöversyn inför framtiden; friluftsmuseernas samarbetsorgan FRI har nu inrättat en särskild grupp för levande samlingar; mer pomväxter är nu på in och det råder stor entusiasm kring det - dock ser man vissa utmaningar t.ex. kring blomsterlökarna och deras utbredning varför det

kan behövas ytterligare information; ett särskilt rosnätverk har nu bildats tillsammans med andra museer; höstens möte med klonarkivsvårdare hölls i Kalmar och fokuserade på päron;

- **Statens fastighetsverk** (Anders): nu är det nordligaste klonarkivet - vid Umeå länsresidens - invigt (63.8°N), och omfattar ännu så länge 4, äppelsorter, 13 perenner, två buskrosor, och en humleklon; projektet kring gamla parklindor fortsätter och på Skokloster arbetar man med avläggare från flera hundra år gamla träd - insatserna omfattar också Linköpings slott och Roma kloster och kungsgård på Gotland samt Lövsta bruk;
- **Fritidsodlingens riksorganisation** (Ulf): FOR är bland annat involverat i arbetet kring främmande, invasiva arter som förväntas vara klart om två år - det finns en öppenhet från Naturvårdsverket, och Ulf uppmanade alla att höra av sig till NV; Föreningen Sesam förädrades Kålrotsakademiens stora pris 2018; Stockholm Urban Garden Show anordnades 8-9 september, och i övrigt har planeringen för mässan Nordiska trädgårdar 21-24 mars 2019 redan satt igång;
- **Sveriges Pomologiska Sällskap** (Krister): 2019 var ett toppår för frukt! Sällskapets arbete med päronpomologin avancerar och förväntas komma ut 2020 i två delar om totalt ca 100 sorter; SPS var representerat vid EuroPom 27-28 oktober i Frankrike och en förfrågan har ställts till Sverige om man kan tänka sig att stå värd för evenemanget 2021/2022 - det finns därför tankar på att dessförinnan "mjukstarta" med ett ScandiPom; klonarkiven har inventerats avseende päronsorter och det förekommer både felbestämningar som saknade etiketter;
- **LRF Trädgård** (Maja): liksom hos FOR pågår arbete kring invasiva arter; aktuella frågor handlar om Elitplanstationen, deras växtproduktion och marknadsföringen - gemensamma informationsinsatser har genomförts på Elmia Garden och Borgeby fältdagar tidigare i sommar; på fråga om status för projektet Exceptionell Råvara rådde viss oklarhet [[tillfogad kommentar av Jens](#): en kontroll av projektets webbplats visar att fokus numera ligger på kött och inte vegetabilier];
- **SLU/Nationella genbanken** (Karin): ansvaret för verksamheten vid genbanken ligger numera på prefekten vid SLU/LAPF; arbetet under 2018 kan sammanfattas som följer:
 - * de sista rosorna har nu planterats och den temporära samlingen på Fredriksdal ska röjas
 - * i Alnarp har nu 30 bäddar anlagts med nya ramar
 - * fältarbetet tar ca 70 % av arbetstiden i anspråk vilket upplevs som betungande
 - * det utåtriktade arbetet har omfattat många mässor och temadagar, samt flera besök från utlandet (bl.a. Norge, Tjeckien, Thailand)
 - * ett 10-tal nya Grönt kulturarv®-sorter är på gång inför 2019 (däribland tre humlesorter, tre rosor och en höstanemon)
 - * den nya föröknings- och marknadsföringsorganisationen, FÖRMAK, är nu på plats

- * allt fler klonarkiv kommer på plats och är 16 till antalet just nu (däribland Lycksele och Umeå) - ytterligare fyra är på gång - och flera träffar för klonarkivsvårdarna har hållits
- * vad gäller information om växterna har boken Kulturarvsväxter för framtidens mångfald (Strese & de Vahl) kommit ut och andra om rosor, popplar och krukväxter är på gång; ytterligare webbinformation kommer under vintern och nationella genbanken finns dessutom numera på Instagram
- * hittills distribuerat växtmaterial omfattar bl.a. humle, pelargon, potatislök, äpple och pion

År 2019 beskrivs som ett ”mellanår” och förväntas omfatta den avslutande anläggningen, fortsatt skrivande och sedvanligt deltagande i mässor. År 2020 förväntas viss omorganisation pga. pensioneringar.

Bevarandet av rumsväxterna är ett stort och växande problem: den nuvarande lösningen i Alnarp är alldeles för dyr samtidigt som det saknas resurser att bygga nytt.

- **Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation** (Lilly): samarbetet med Henrik Morin (Nationella genbanken), och hans inventeringar av bl.a. lindar, lyftes fram liksom den nyligen publicerade skriften [Växter vid äldre gravplatser - ett kulturarv värt att bevara](#). Man ska ha klart för sig att mycket växtmaterial har rensats bort från de svenska kyrkogårdarna under senare år. Dessutom är våra kyrkogårdar enskilda aktörer som tar sina egna beslut, vilket gör att det är svårare för vissa idéer att tränga igenom. En ändring av Kulturmiljölagen 2018 innebär dock ett starkare skydd för ”gestaltad vegetation” (kap. 4, 13§).

Referensgruppen kom att diskutera bristen på kompetent arbetskraft som förväntas bli stor om några år: ~~vem vill ägna deltids- eller säsongsanställningar åt att förvalta kulturarv?~~ Det handlar bl.a. om vikten av status och lön för trädgårdsmästarna, och här framhöll Anders beställarnas viktiga roll.

- **Den kommersiella växtförädlingen** (Bo): Lantmännen Lantbruk är aktiva inom framför allt tre områden:
 1. det nordiska s.k. PPP-projektet (Public-Private Partnership) där flertalet projekt nu är med i en andra omgång (omfattande äpple, engelskt rajgräs, genetik i korn och nya tekniker för fenotypanalys). En extern utvärdering under ledning av Kjell Ivarsson/LRF är på gång;
 2. det egna s.k. specialgrödeprojektet som fokuserar på arter som kikärt, bovete, lins, quinoa, olika s.k. kulturspannmålsgrödor (emmervete, enkornsvete, m.fl.) samt raps med speciell oljekvalitet (omega 3/omega 6) - ev. fortsättning kan komma att ske inom ramen för Grogrund (se nedan);
 3. den stora satsningen på publik växtförädling av livsmedelsgrödor inom Grogrund. Arbetet inleddes redan 2017 genom en serie växtslagsvisa workshoppar och har nu resulterat i [flera beslutade projekt](#). Bo framhöll att Grogrundens mandat inte omfattar sortframställning eller finansiering av redan existerande projekt (t.ex. förädlingen av äpple vid Balsgård). Lantmännen Lantbruk är involverade i flera av projekten däribland genomisk selektion i timotej och rödklöver, kulturarvsgrödor samt resistensfrågor. ”Nya grödor” är

ett tema inom Grogrund som kan komma att också omfatta provning av sorter vad gäller deras lämplighet för odling i landet (jfr. specialgrödeprojektet).

- **NordGen** (Ulrika): ett arbete har inletts för att inom två år ersätta genbankens nuvarande informationssystem SESTO med [GRIN Global](#), och en nordisk-baltisk workshop om detta hålls 27-28/11; annars är NordGen involverade i flera olika projekt, däribland
 1. virusrensning av 15 kulturarvssorter av potatis med sikte på märkning Grönt kulturarv® (finansiering Landsbygdsprogrammet)
 2. kulturspannmål (69 sorter) och deras agronomiska och kvalitetsmässiga egenskaper (också Landsbygdsprogrammet)
 3. det nordiska projektet *Arctic pea* (lantsorter av ärt, agronomiska egenskaper)
 4. EU-projektet [Farmer's Pride](#) som syftar till att skapa ett nätverk för olika former av *in situ*-bevarande (vilda kulturväxtsläktingar, lantsorter).

När det gäller uppförökning av material letar man aktivt efter aktörer och har bl.a. tecknat avtal med Köpenhamns Universitet och danska fröproducenter.

NordGens arbetsgrupper har nyligen stöpts om något och då fått en mer logisk indelning. Jens noterade att mandatet för nuvarande svenska ledamöter löper ut vid årsskiftet och att beslut om nya förordnanden därför måste tas av Jordbruksverket senast under december.

Följande kortrapport har inkommit efter mötet:

- **De botaniska trädgårdarna** (Helena Persson): De botaniska trädgårdarna har haft sitt årliga arbetsmöte. I oktober samlades trädgårdarna i Uppsala för diskussioner, erfarenhetsutbyte och samarbete, däribland flera frågor relaterade till Pom. Mötet var mycket uppskattat.
- ii. SLU/LAPF (Åsa Klintborg Ahlklo): i avvaktan på en efterträdare till Eva Jansson som samordnare fungerar Åsa som länk mellan Nationella genbanken och institutionsledningen vid LAPF.
- iii. Jordbruksverket (bilaga 2)
 - a. Kort om Jordbruksverkets nya organisation: Carin redogjorde helt kort för de förändringar som skett sedan sist (införande av en styrelse samt en överdirektör) och vad som närmast är på gång för att uppnå rationella beslutsvägar.
 - b. Läget för utsäde 2019: den blöta hösten 2017 ledde till stor vårsådd 2018. Som bekant skapade årets långvariga torra stora skördeföruster. Utsädeskontrollens analys visar att bristen på certifierat utsäde inför vårsådden 2019 är mycket stor i samtliga grödor (bilaga 3). Lagstiftningen är mycket strikt, men Sverige har begärt undantag hos Kommissionen. Omröstning och beslut väntas 10 december.

- c. Nordiska projektet om vilda kulturväxtsläktingar
 - Webbplats: Jens informerade kort om projektet som pågått 2015-2018, och som bl.a. avkastat en gemensam [webbplats](#) samt skrivna produkter (policydokument, rekommendationer, vetenskapliga och populära artiklar).
 - Svensk fördjupad analys 2018 (bilaga 4): analysen bygger på fynddata av prioriterade arter (ca. 558 000 datapunkter från svenska GBIF), information om skyddade områden (källa: [UNEP-WCMC](#)) samt en s.k. ekogeografisk landanalys (*ecogeographic land characterization*, ELC). Resultaten pekar på flera särskilt intressanta skyddade områden att gå vidare med. Diskussioner pågår med NordGen om att under våren 2019 bjuda in relevanta aktörer till ett möte om erhållna resultat och möjliga vägar framåt.
- d. EU-projektet *Farmer's Pride* (se redovisning från NordGen, ovan): Jens är s.k. ambassadör i projektet; det finns tankar om att bjuda in lämpliga aktörer till ett informationsmöte under våren 2019.
- e. Inspel i olika FAO-processer
 - Jordbrukarnas rättigheter: parterna till det Internationella Växtgenetiska Fördraget beslutade under hösten 2017 att inrätta en *ad hoc* teknisk expertgrupp för artikel 9; Sverige har spelat in synpunkter till flera av underartiklarna, och särskilt 9.3 som rör jordbrukarnas rättigheter att ”bevara, nyttja, byta eller sälja egenproducerat utsäde eller förökningsmaterial[...]”.
 - Rapport om biologisk mångfald för jordbruk och livsmedel: det mycket omfattande arbetet med att ta fram en statusrapport om läget börjar att närma sig sitt slut; ett utkast ska presenteras för FAO:s kommission för genetiska resurser i februari 2019.
- f. Svensk kulturväxtdatabas, SKUD: diskussioner har förts med Naturhistoriska riksmuseet om att ev. koppla SKUD som checklista (i likhet med Artdatabankens databas Dyntaxa) till den infrastruktur för biodiversitetsinformation som håller på att byggas upp. Ett arbete pågår internt inom Naturvårdsverket för att finna medel för arbetet att integrera Dyntaxa och SKUD. En rekonstruktion av Dyntaxa har redan inletts.

7. Övriga frågor

Krister ställde frågan om det finns anledning att vänta med utsläpp av nya pomväxter mot bakgrund av det kommande regelverket kring invasiva arter. Flera i gruppen menade att man bör invänta Artdatabankens definitiva lista innan några slutsatser kan dras (en preliminär förteckning finns [här](#)). Den förväntas vara klar om ca. två år.

8. Tid och plats för nästa möte

Referensgruppens vårmöte 2019 hålls 9 april på Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg.

- Bilagor:
1. Uppdaterad tabell över avvikelserapportering
 2. Information från Jordbruksverket
 3. Utsädesbristen inför vårsådd 2019
 4. Fördjupad *in situ*- och ELC-analys